

2/210) meâlindeki âyetlerde geçen "rab" ve "Allah" lafızlarıyla İsâ'nın kastedildiğini; aynı şekilde, "Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı" (kaynakları ve yorumu için bk. İbn Fûrek, s. 12-31) anlamındaki hadiste bulunan "sûret" in sahibi olan ilâhın, insan kılıfına bürünmüş kadim kelime* yani İsâ olduğunu savunmuştur.

İlkel toplumların ve Hint dinlerinin bâriz özelliği olan tenâsüh* inancının Ahmed b. Hâbrî'tin düşüncesinde büyük bir yer tuttuğu görülmektedir. Ona göre Allah, kullarını daha önce, bulunduğu âlemin ötesinde başka bir âlemden akıllı, yetişkin ve sağlıklı olarak yaratmış, onlara kendini bilme özelliğini ve bütün nimetleri ihsan etmiştir. Daha sonra Allah'ın kendilerine bazı vazifeler yüklediği bu kullardan ilâhî emirlerle eksiksiz uyan zümre nimetler âleminde bırakılmış, tamamen âsi olanlar ise cehenneme atılmıştır. Bu emirlere bazan uyup bazan uymayanlarsa bir beden kalıbına konularak içinde bulunduğumuz âleme gönderilmiştir. İlk âlemlerindeki amellerinin değerine göre güzel veya çirkin bir canlının sûretine konulan bu kimseler, ilk âlemdeki suç ve günahları ölçüsünde belâ ve sıkıntılarla imtihan edilirler. Ruhun saflığı kötülüklerle bozulduğu sürece çeşitli kâlıplar içinde dünyaya geliş devam edecektir. Ahmed b. Hâbrî, bu düşüncesinin sonucu olarak beş âlem (dâr) kabul etmektedir. İlk ikisi nimetler âlemdir. Bunların birinde yeme içme ve cinsel hazlar bulunduğu halde diğerinde yalnız ruhanî lezzetler vardır. Üçüncü âlem, sadece azap yeri olan cehennemdir. Diğer iki âlemin biri kulların ilk yaratıldığı yer (dârü'l-ibtidâ), diğeri de içinde bulunduğumuz mükellefiyetler dünyasıdır (dârü'l-ibtîlâ).

Ahmed b. Hâbrî, Allah'ın görülmesi (rü'yetullah*) ile ilgili hadisleri değişik bir şekilde ele almıştır. Ona göre görülecek olan zât-ı ilâhî değil, varlıkları şekillendiren (kendisinden şekillendirin çıktığı) faal akıl veya aklü'l-evvelidir. Yine ona göre Hz. İsâ beden haline gelmeden önce "akıl"dan ibaretti. İbn Hâbrî, çok evliliği sebebiyle Hz. Peygamber'e ta'netmiş, Ebû Zer el-Gıfârî'nin ona nisbetle nefisine daha hâkim ve daha faziletli olduğunu ileri sürmüştür.

Onun ve arkadaşı Fazlû'l-Hadesî'nin müştereken benimsedikleri bu görüşler, daha önce mensubu buldukları Mu'

tezile dahil, bütün müslüman âlimler tarafından reddedilmiş, fikirleri İslâm'a, ilmî ve tarihî gerçeklere aykırı görülerek küfür sayılmış ve kendileri de lânetlenmiştir. Bazı kaynaklarda (bk. Şehristânî, I, 60) Ahmed b. Hâbrî ile Fazlû'l-Hadesî'nin bu müşterek görüşlerini benimseyenlere Hâbrîyye ve Hadsîyye (الحدثية) denildiği kaydediliyorsa da tarihte böyle bir zümrenin varlığı tesbit edilememiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntisâr* (nşr. M. Nyberg), Beyrut 1957, s. 107-110, 142-143; İbn Fûrek, *Müşkilü'l-hadîs* (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî), Halep 1402/1982, s. 12-31; Bağdâdî, *el-Farık* (Abdülhamîd), s. 274-278; Beyrûnî, *Tahkîku mâ li'l-Hind*, Beyrut 1403/1983, s. 39; İbn Hazm, *el-Faşl* (Umeyre), V, 64-65; Şehristânî, *el-Mîlel* (Kilânî), I, 60-63; *et-Ta'rifât*, "el-Ĥâ'itüyye" md.; Makrîzî, *el-Ĥitâ*, II, 347; "Ahmed", *İA*, I, 170; Ch. Pellat, "Ahmad b. Hâbrî", *EP*² (İng.), I, 272; a.mlf., "Ahmed b. Ĥâbrî", *UDMİ*, II, 60-61.

▲ MUSTAFA ÖZ

AHMED b. HADRAVEYH

(أحمد بن حضويه)

Ebû Hâmid Ahmed b. Hadraveyh el-Belhî (ö. 240/854)

İlk sûfilerden ve
Melâmetiyye'nin ilk temsilcilerinden.

Dinî ilimleri öğrendikten sonra tasavvufa yöneldi. Hâtim el-Asam ve Ebû Tûrâb en-Nahşebî'den istifade etti. Bâyezîd-i Bistâmî ve Ebû Hafs el-Haddâd ile görüştü. Sohbetine katılanlar arasında, "müeddibü'l-evliya" unvanını alan Ebû Bekir el-Verrâk ile Ebû'l-Hüseyn en-Nürî ve Ebû Abdullah el-Belhî'yi saymak gerekir.

Ahmed b. Hadraveyh fakirlikteki izzetin ve dervişlikteki şerefin gizli tutulmasını ister ve diğer ilk devir Melâmetîleri gibi, gönül dünyasının sırlarını açığa vurmama konusu üzerinde önemle durur. Ebû Hafs onun için, "Ahmed'den daha büyük bir himmete, daha doğru bir hale sahip bir başkasını görmedim" derken Bâyezîd-i Bistâmî, "Üstadımız Ahmed'dir" demişti. Ahmed b. Hadraveyh'in "Horasan'ın güneşi ve fütüvvet ehlinin yöneticisi" olduğunu söyleyen Hücürî onun melâmet yolunu tuttuğunu söyler. Zevcesi Fâtıma'nın da en derin tasavvufî konuları Bâyezîd-i Bistâmî ile tartışabilecek kadar bu hayatın içinde olduğu rivayet edilir. Hücürî, Ahmed b. Hadraveyh'in *er-Ri'âye bi-ḥuḳûk-ul-lâh* adlı bir eseri olduğunu kaydeder.

BİBLİYOGRAFYA :

Sülemî, *Ṭabaḳât*, s. 103; Ebû Nuaym, *Hilye*, s. 42; *Kuşeyrî Risâlesi* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1981, s. 133; Hücürî, *Keşfü'l-mahcûb: Hakikat Bilgisi* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, s. 219; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1985, s. 382; Şa'rânî, *et-Ṭabaḳât*, I, 95; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 198; Abdülhüseyn Zerrinküb, *Cüstücu der Taşavvufi İrân*, Tahrân 1367 hş., s. 39; Sezgin, *GAS*, I, 639.

▲ MUSTAFA KARA

AHMED HÂLİD EFENDİ

(ö. 1882)

Türk hukuk âlimi,
Mecelle Cemiyeti üyesi.

Ahmed Hâlid Efendi, Kazasker Yûsuf Efendi'nin oğlu ve Sultan II. Abdülhamid devri şeyhülislâmlarından Cemâleddin Efendi'nin babasıdır. İlimiye mesleğine müderrislikle girdi. Mayıs 1853'te

Mecelle Cemiyeti'nin 9. Kitap hakkındaki lâyhâsında sağ başta Ahmed Hâlid Efendi'nin mührü (BA, İrâde, Dosya Usulü, 65/7)

